Kristuksen syntymän esijuhla 20.–24.12.

Sisällys

Esijuhla ... 3
Pyhän Ignatios Antiokialaisen päivä (20.12.) ... 6
Syntymäleipä ... 9
Paramony, suuren juhlan aatto ... 19
Vigilia, juhlan odotus ... 20
Aatto ... 20
Ehtoo ... 20
Vigilia ... 21
Jouluvigilia ... 22
Rastavanilta ... 26
Pyhä illallinen ... 27
Valmistautuminen ... 28
Paasto ... 29
Betlehemin tähti ... 30
Pyhä tuli ... 31
Kaikki luodut iloitsevat ... 32
Rukous ... 32
Paaston rikkominen ... 33
12 lihatonta ruokalajia ... 34
Kutia ja uzvar ... 34
Muut ruokalajit ... 36
Aterian jälkeen ... 36
Esimerkkejä Rastavanillan ateriaperinteistä ... 38
Suomalainen ja ortodoksinen jouluruokaperinne ... 42
Vinkkejä vanhojen Rastavanillan perinteiden noudattamiseen suomalaisortodoksisessa kodissa ... 43
Vinkkejä Rasvatanillan aterialle ... 45
Vainajien muistelu ... 46
Joulurauha ... 48

Esijuhla

Suuret juhlat on tarkoitettu suuresti juhlittaviksi: useimmilla suurilla juhlilla on esijuhla, jälkijuhla ja päätösjuhla. Kaikki edellä mainitut luetaan juhlakauteen.

Esijuhla on juhlaa edeltävä aika, jolloin jumalanpalvelukset ja jumalanpalvelustekstit valmistavat meitä tulevaan juhlaan. Esijuhlan kesto on tyypillisesti yhden päivän. Pisimmät esijuhlat on joululla (viisi päivää) ja teofanialla (neljä päivää). Pääsiäisen esijuhlaksi taas voidaan katsoa koko suuri viikko.

Jälkijuhla on itse juhlapäivää seuraava juhla-aika, joka kestää yhdestä päivästä reiluun viikkoon. Sen aikana jumalanpalvelustekstit kertovat juhlasta. Päätösjuhla on juhlakauden viimeinen päivä.

Juhla	Esijuhla	Juhla-aika	Juhlakauden kesto
Jumalansynnyttäjän syntymä	1 pv (7.9.)	8.–12.9.	6 pv
Ristin ylentäminen	1 pv (13.9.)	14.–21.9.	9 pv
Jumalansynnyttäjän temppeliinkäynti	1 pv (20.11.)	21.–25.11.	6 pv
Kristuksen syntymä	5 pv (20.–24.12.) **	25.–31.12.	12 pv
Kristuksen kaste	4 pv (2.–5.1.) **	6.–14.1.	13 pv
Kristuksen temppeliintuonti *	1 pv (1.2.)	2.–9.2.	9 pv
Jumalansynnyttäjän ilmestys *	1 pv (24.3.)	25.–26.3.	3 pv
Palmusunnuntai	1 pv (Lasaruksen la)	Palmusunnuntai	2 pv
Helatorstai	1 pv (ed. päivä) ***	Helatorstai + 8 pv	10 pv
Helluntai	0 pv ****	Helluntaiviikko	7 pv
Kristuksen kirkastuminen	1 pv (5.8.)	6.–13.8.	9 pv
Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkuminen	1 pv (14.8.)	15.–23.8.	10 pv

* Suuri paasto ja suuri viikko saattavat aiheuttaa poikkeuksia esi- ja jälkijuhlien viettoon.

** Esijuhlan viimeinen päivä on paramony, suuren juhlan aatto.

*** Helatorstain esijuhlaa ja pääsiäisen päätösjuhlaa vietetään samana päivänä.

**** Helluntain edellä vietetään Sielujen lauantaita, jonka voi katsoa Helluntain esijuhlaksi.

Pääsiäisen juhlakausi on täysin omassa kategoriassaan. Pääsiäisen esijuhlaksi voidaan katsoa suuri viikko, johon toisinaan lasketaan myös Lasaruksen lauantai ja Palmusunnuntai. Pääsiäisen jälkijuhla taas kestää helatorstain aattoon saakka. Juhlakausi jatkuu tästä edelleen helluntaihin ja kaikkien pyhien sunnuntaihin.

Pääsiäissunnuntain ja Helluntain puolivälissä on **keskijuhla**. Sitä ei lasketa suurien juhlien joukkoon, mutta se sisältää kuitenkin oman juhlakautensa: sen jälkijuhla kestää viikon.

Myös muutamilla keskisuurilla juhlilla on esi- tai jälkijuhlat:

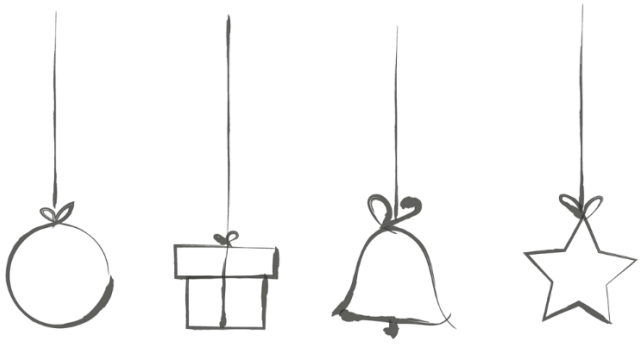
- Herran äidinäidin Annan hedelmöittymistä (9.12.) edeltää yhden päivän esijuhla.
- Pyhän Johannes Kastajan syntymän juhlaa (24.6.) seuraa yhden päivän jälkijuhla.
- Pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin juhlaa (29.6.) seuraa yhden päivän jälkijuhla.
- Herran Ristin esiintuomisen juhlaa (1.8.) edeltää yhden päivän esijuhla.
- Pyhän Johannes Kastajan mestauksen juhlaa (29.8.) seuraa yhden päivän jälkijuhla.

Joulun esijuhla 20.–24.12.

Joulua edeltää viisipäiväinen esijuhla. Esijuhlan tekstit ja jumalanpalveluksen enteilevät tulevaa juhlaa. Esijuhlan aikana noudatetaan tiukkaa paastoa: ei lihaa, munia, maitotuotteita, kalaa, öljyä eikä viiniä.

Esijuhlan lisäksi joulun edellä on kaksi juhlaan valmistavaa sunnuntaita: pyhien esi-isien sunnuntai (11.–17.12. välillä) ja pyhien isien sunnuntai (18.–24.12. välillä). Näinä päivänä – jotka ovat nekin tavallaan joulun esijuhlaa – muistellaan Kristuksen maalliseen ihmissukuun kuuluvia esi-isiä, Vanhan testamentin vanhurskaita sekä Kristuksen ennustaneita profeettoja.

Joulupaaston aikana muistellaan myös useita Vanhan testamentin profeettoja, mikä sekin yhdistää Kristuksen syntymän Vanhaan liittoon: pr. Obadiah (19.11.) pr. Nahum (1.12.) pr. Habakuk (2.12.) pr. Sefanja (3.12.) pr. Haggai (16.12.) sekä pr. Daniel ja kolme pyhää nuorukaista (17.12.)

Kuva: Flickr / Tilemahos Efthimiadis

Toinen joulua edeltävä sunnuntai on pyhien isien sunnuntai. Tällöin muistellaan Kristuksen verisukulaisia ja inkarnaation ennustaneita profeettoja. Sunnuntai ikoni on Iisain puu, ikonityyppi, josta tuli sukupuun prototyyppi ja myöhemmin eräänlainen joulukalenteri (ks. joulupaasto). Viimeinen joulua edeltävä sunnuntai on pyhien isien sunnuntai. Tällöin luetaan Kristuksen sukuluettelo Matteuksen evankeliumista (Matt. 1:1–25).

Pyhän Ignatios Antiokialaisen päivä (20.12.)

Joulun viisipäiväinen esijuhla alkaa pyhän Ignatioksen muistopäivästä. Perimätiedon mukaan pyhä Ignatios oli lapsi, jonka Kristus otti syliinsä opettaessaan apostoleille, kuka on suurin. Tästä tulee myös hänen kunnianimensä Teoforos, ”Jumalan kantama” (joka tosin on suomennettu jumalankantaja).

He saapuivat Kapernaumiin. Kotiin tultuaan Jeesus kysyi opetuslapsilta: »Mistä te matkalla keskustelitte?» He olivat vaiti, sillä he olivat väitelleet siitä, kuka heistä oli suurin. Jeesus istuutui, kokosi kaksitoista opetuslastaan ympärilleen ja sanoi heille: »Jos joku tahtoo olla ensimmäinen, hänen on oltava viimeinen ja kaikkien palvelija.» Sitten hän asetti heidän keskelleen lapsen, otti hänet syliinsä ja sanoi: »Joka minun nimessäni ottaa luokseen yhdenkin tällaisen lapsen, se ottaa luokseen minut. Ja joka ottaa minut luokseen, ei ota minua, vaan sen joka on minut lähettänyt.»
(Mark. 9:33–37)

Kuva: Flickr / Fr Gaurav Shroff

Lähde: https://romeonrome.com/2015/04/the-coliseum-fact-and-fiction/

Pyhä marttyyripiispa Ignatios luetaan varhaisen kirkon isiin ja häneltä on jäänyt useita opetuskirjeitä. Ikonitaiteessa hänet kuvataan usein leijonien kanssa, sillä hän kärsi marttyyrikuoleman leijonien raatelemana. Hän kutsui itseään ”Jumalan vehnäksi”, jonka villipedot jauhavat hampaissaan ”Kristuksen puhtaaksi leiväksi”.

Kansanperinteessä pyhän Ignatiuksen päivänä, eli esijuhlan ensimmäisenä päivänä, aloitetaan juhlavalmistelut. Paikoin koledarit aloittavat kierroksensa jo Ignatioksen päivänä.

Joulun esijuhlan ensimmäisenä päivänä, pyhän Ignatiuksen päivänä (20.12.) on mm. Romanissa tapana teurastaa sika. Tämä ”Ignatiuksen päivän uhri” on perua esikristilliseltä ajalta ja siihen liittyy monia perinnäistapoja ja -uskomuksia: sian verellä saatetaan mm. tehdä risti otsaan. Samalla eläinuhri enteilee tulevaa juhlaa ja paaston päättymistä.

Myös joululeivän leipominen liitetään pyhän Ignatiuksen juhlaan. Rituaalileipä rinnastuu Ignatiuksen päivän uhriin. Leipä on veretön uhri.

Kuva: Wikimedia Commons/ Лобачев Владимир

Vinkit pyhän Ignatiuksen päivän viettoon kotona:

Romaniassa esijuhla aloitetaan teurastamalla sika pyhän Ignatiuksen päivänä. Ignatiuksen päivä onkin hyvä päivä joulukinkun ostoon.

Bulgariassa taas leivotaan joululeipä pyhän Ignatiuksen päivänä. Joululeipä on mieltä lämmittävä joululahja, joka kuormittaa hyvin vähän luontoa ja kukkaroa.

Esijuhla on tyypillisesti aika, jolloin tehdään juhlavalmistelut.

Syntymäleipä

Esijuhla on perinteisesti ollut aika, jolloin valmistetaan joululeipä, karjalaisittain syntymäleipä. Joululeipä on ortodoksisen joulupöydän keskeisin elementti, sillä se viittaa Kristuksen läsnäoloon.

Rituaalinen uhrilahja

Joululeipä on rituaalinen leipä, jolla on uhrilahjan luonne. Sen leivontaan liittyy samanlainen hurskaudenharjoitus, kuin kirkkoleivänkin leivontaan, ja se asetetaan aattona ruokapöytään kunniapaikalle. Joululeipä edustaa Kristuksen läsnäoloa aterialla, sillä Kristus kutsui itseään Elämän leiväksi (Joh. 6:51). Tämän merkiksi leivän keskelle usein joko tehdään risti tai sytytetään kynttilä. (”Minä olen maailman valo.” Joh. 8:12)

Kaksi koulukuntaa

Paikoin joululeipä nautitaan aaton viimeisellä paastoaterialla (ks. pyhä illallinen). Tällöin leipä on valmistettu ilman eläinkunnan tuotteita.

Toisen perinteen mukaan joululeivän valmistuksessa käytetään voita, maitoa ja munia. Tällöin se asetetaan aattona juhlapöytään, mutta se murretaan vasta joulupäivänä, paaston päätyttyä.

Kolikko leivässä

Bulgarialainen Koledna Pitka ja serbialainen Cesnika sisältävät kolikon ja joskus myös muita symbolisia esineitä. Kolikon ja muiden esineiden avulla povataan onnea, hedelmällisyyttä ja siunausta niille, joiden palaan ne sattuvat. (Ks. Vasilopita 1.1.)

Ensiuhri ja almut

Joskus joululeivästä leikataan ensimmäiset palat Kristukselle, Jumalansynnyttäjälle ja perheen omille esirukoilijoille. Myös poissaoleville läheisille, edesmenneille, muukalaisille ja vähäosaisille saatetaan murtaa omat palat. Köyhän pala on aina viimeinen. Se viittaa siihen, että koskaan ei tule syödä leipäänsä niin loppuun, ettei köyhille jää jaettavaa. (Ks. Vasilopita 1.1.)

Käsin murretaan ja osiin jaetaan

Joululeipää ei tule leikata veitsellä vaan se murretaan käsin. Leivän murtaminen ja jakaminen on isännän tehtävä.

Leivän käsin murtaminen muistuttaa sekin ehtoollisesta, jolloin Kristus mursi leivän 12 opetuslapselleen.

Paikallisia joululeipäperinteitä

Italia

Italiassa joka alueella on oma joululeipänsä. Ylivoimaisesti tunnetuin on kuitenkin panettone. Panettone nautitaan joulupäivänä.

Kuva: Flickr / Nicola

Ranska

Pompe a l´Huile on perinneleipä, joka kuuluu provencelaiseen 13 jälkiruuan pöytään. (Ks. pyhä illallinen.)

Paikoin ranskalaiset säilyttävät joululeipää kunniapaikalla ja nauttivat sen vasta uudenvuodenpäivänä.

Kuva: Flickr /joellehellenique

Puola

Puolassa joululeipä on juutalaisesta perinteestä lainattu challah.

Kuva: Pixabay/ krzys16

Katoliset Puolassa (ja mm. Liettuassa) usein aloittavat pyhän illallisen murtamalla rituaalisen oplatek-leivän. Oplatek on iso öylätti. Sen murtaminen kuvaa pyhää ehtoollista. (Ks. pyhä illallinen.)

Kuva: Wikimedia Commons / Diego Delso

Kreikka

Kuva: Wikimedia Commons/ Jason Hollinger

Kreikkalaiset syövät joululeipänsä aattona ja se leivotaan ilman eläinkunnan tuotteita. Eri puolilla maata on omat joululeipäperinteensä, mutta ylivoimaisesti yleisin on Christopsomo, Kristuksen leipä. Sen päälle muotoillaan risti – tai X, joka viittaa Kristukseen, kreikaksi Χριστός. Keskellä ristiä on usein kokonainen saksanpähkinä, joka kuvaa Jumalanäidin kohtua tai Kristuksen syntymäluolaa. Lisäksi päälle voidaan tehdä erilaisia sukuun, perheeseen, kotieläimiin tai vuodenkiertoon liittyviä kuviointeja.

Joululeipää kutsutaan myös nimellä Gennopita, syntymäleipä, tai Stavropsomo, ristileipä. Paikoin joululeipä sisältää kolikon, kuten Vasilopita.

Kreikkalainen joululeipä maustetaan kuminalla, kanelilla, neilikalla, kardemummalla, aniksella ja muskottipähkinällä. Päälle voidaan ripotella seesaminsiemeniä. Paikoin leipä muistuttaa viikunakakkua ja siinä on viikunaa, rusinaa, mantelia ja saksanpähkinää.

Bulgaria

Kuvat: INSTA-COOK: Koledna pitka. Un pa búlgar d'allò més dolç.

Koledna Pitka

Bulgariassa pyhän Ignatiuksen päivä oli leivontapäivä. Aamulla tehdystä taikinasta otettiin osa, kuivattiin ja annettiin myöhemmin lääkkeenä sairastaville. Taikinalla piirrettiin myös risti ovenkarmiin, jotta paha pysyi loitolla.

Ensimmäisenä leivottiin Ignat, pyhän Ignatiuksen leipä. Jokaiselle perheenjäsenelle leivottiin oma pieni Ignat, tai sitten murrettiin yksi iso leipä osiin. Ignat syötiin heti. Myös tallin ja navetan asukkaat saivat osansa.

Toiseksi leivottiin vegaaninen Jumalan leipä, Bogovitsa, aattoillan juhla-aterialle. Bogovitsan päälle muotoiltiin risti tai painettiin prosforan sinetillä kuvio. (Ks. myös 14.9.)

Kolmanneksi leivottiin Koledna Pitka, joulupäivän leipä, joka sisälsi munia ja voita. Koledna Pitka oli auringon muotoinen ja sen sisään leivottiin kolikko. Ensimmäinen pala leikattiin Jumalansynnyttäjälle. (Ks. myös 15.8.)

Lopuksi jäljelle jääneestä taikinasta muotoiltiin rinkeleitä koledareille. Pyöreät rinkelit kiinnitettiin koledarien sauvaan tai pitkään naruun.

Romania

Cozonac on perinneleipä, jota nautitaan Itä-Euroopassa erityisesti pääsiäisenä. Romaniassa se kuuluu myös joulupöytään. Se on nisurulla, joka on täytetty unikonsiemenillä tai pähkinöillä ja rusinoilla. Nykyään täytteenä on usein myös suklaata tai nutellaa.

Pohjoisslaavilainen perinne

Pohjoisslaavien joululeipä, Kolach, vastaa pääsiäisenä syötävää kulitsaa. ”Joulukulitsa” on aaton juhlapöydässä vain rituaalisesti esillä. Se nautitaan vasta joulupäivänä, paaston päätyttyä.

Ukrainassa joulukulitsa on tyypillisesti letitetty kranssi, jonka keskelle sytytetään kynttilä. Kransseja saatetaan leipoa kolme ja ne asetetaan päällekkäin, kuvaamaan Pyhää Kolminaisuutta. Alimman ympärille voidaan asettaa havukranssi.

Kuvat: Witch Mom: Happy Sviata Vechera!

Slaavilaisessa keittiössä käytetään paljon unikonsiemeniä. Ne kuvaavat hedelmällisyyttä ja vaurautta. (Ks. 1.8.)

Serbia

Serbialainen Cesnika sisältää kolikon ja usein muitakin symbolisia esineitä. Se murretaan joulupäivän juhla-aterialla. Ennen murtamista kaikki läsnäolijat tarttuvat leipään ja pyörittävät sitä kolmesti vastapäivään, laulaen joulutroparia. Cesnikasta murretaan ensin palat Kristukselle ja Jumalanäidille, poissaoleville perheenjäsenille, odottamattomille vieraille ja lopuksi läsnäolijoille. Osa leivästä saatetaan säästää uudenvuodenpäivään. (Ks. 1.1.)

Kuva: Wikimedia Commons / Laslovarga

Odottamaton vieras viittaa muukalaiseen tai vähäosaiseen, mutta myös edesmenneeseen perheenjäseneen. Huolenpito köyhistä ja muukalaisista kulkee käsi kädessä vainajienmuisteluperinteen kanssa. Almut ja vieraanvaraisuus kuuluvat jokaiseen ateriaan, ainakin vertauskuvallisella tasolla.

Suomi

Perinteinen suomalainen joululeipä on voimakkaasti maustettu, makea limppu. Se on vanhastaan leivottu ohrasta ja rukiista, voideltu sian verellä ja sen päälle on tehty iso ristikuvio. Joululeipä on asetettu keskelle pöytää kunniapaikalle, mutta sitä ei ole syöty ja sen murujakin on varjeltu tippumasta lattialle. Joskus isoja limppuja on laitettu kolme päällekkäin ja keskelle on sytytetty kynttilä, aivan kuten slaavilaisessakin perinteessä.

Leipää on pidetty esillä pöydässä Nuutinpäivään (7.1.) saakka, minkä jälkeen se on viety säilytettäväksi esimerkiksi aittaan. Kuivattu leipä on syöty vasta laskiaisena tai syötetty elikoille Jyrinpäivänä (23.4. / 6.5.) laitumelle laskun yhteydessä.

Suomalainen joululeipäperinne on osin perua kekristä, jolloin leivottiin ”kylvökakku”. Kylvökakku syötiin ja ripoteltiin peltoon kylvötöiden yhteydessä keväällä.

Kuva: Pixabay/ JZ68

Saksalainen stollen on alun perin paastoleipä, ei joululeipä. Sen muoto kuvaa Kristus-lapsen kapaloita. (Ks. 30.11.)

Vinkit kodin joululeipäperinteeseen:

Joululeipä ortodoksisessa joulupöydässä kuvaa Kristusta ja se tulee asettaa keskeiselle paikalle. Keskelle voi asettaa kynttilän, tai jos leipoo leivän itse, muotoilla ristin. Kokonainen saksanpähkinä leivän päällä kuvaa luolaa tai kohtua.

Mikäli haluaa noudattaa paastoperinnettä, tulee aattona nautittava joululeipä valmistaa ilman eläinkunnan tuotteita. Joulupäivänä murrettava leipä taas on ylellinen juhlaleipä, jossa ei voita ja munia säästellä. Sekin asetetaan silti aattopöytään muistuttamaan juhlan täyttymyksestä.

Jouluaterian voi aloittaa joululeivän murtamisella ja asettaa ensimmäisen palan kotialttarille. Yhteinen leivän murtaminen on vertauskuva taivaan valtakunnan ateriapöydästä. (Ks. pyhä illallinen.)

Monien kulttuurien joululeivät ovat makeita leipiä, sellaisia, joita Suomessa useimmiten kutsutaan pullaksi. Jos mielii tehdä omaan joulupöytäänsä slaavilaisen joulukulitsan, kreikkalaisen syntymäleivän tai italialaisen panettonen, mutta makea pulla ruokapöydässä tuntuu liian vieraalta, kannattaa reilusti vaan vähentää sokerin määrää.

Kuva: Kate Rammer

Kuva: el recetario de mi cocina: Pan de Cristo o Christopsomo

Paramony, suuren juhlan aatto

24.12. vietettävä jouluaatto on kreikaksi *paramony* (παραμονή, kestävyys). Paramony viittaa intensiiviseen valmistautumiseen. Vastaava aattoa vietetään myös Teofanian edellä (ks. 6.1.) Tämä johtuu siitä, että Kristuksen syntymää ja kastetta juhlittiin 300-luvulle asti yhtenä juhlana.

Liturgisesti paramony on ikään kuin suuren perjantain ja suuren lauantain yhdistelmä.

1) Aamulla tai päivällä toimitetaan Kuninkaalliset hetket (ks. suuri perjantai).
2) Iltapäivällä toimitetaan Suuri ehtoopalvelus, johon voidaan yhdistää Basileios Suuren liturgia. (Vastaava vesperaalinen liturgia toimitetaan myös Suurena torstaina ja Suurena lauantaina).
3) Jouluillan vigilia koostuu ehtoonjälkeisestä palveluksesta ja aamupalveluksesta.

Paramony on ankara paastopäivä, jolloin terveiden aikuisten tulisi pidättäytyä ravinnosta, kunnes kirkollinen vuorokausi vaihtuu. Paasto rikotaan siis joko

- Aaton suuren ehtoopalveluksen jälkeen.
- Kunnes ensimmäinen iltatähti on syttynyt taivaalle (aikaisintaan klo 15) tai
- viimeistään klo 18.

Poikkeus

Lauantai ja sunnuntai lieventävät aina paastoa, sillä sunnuntai on ylösnousemuspäivä ja lauantai on vanhan liiton sapatti ja Jumalansynnyttäjän juhla. Tästä syystä paramonya ei vietetä viikonloppuna.

Paramonyn sattuessa lauantaille tai sunnuntaille, Kuninkaalliset hetket ja aaton ankara paasto siirtyvät edeltävälle perjantaille (22. tai 23.12.) Liturgiaa ei tällöin toimiteta (kuten ei suurena perjantainakaan).

Lauantaiksi tai sunnuntaiksi sattuvana aattoaamuna toimitetaan Johannes Krysostomoksen liturgia ja illalla Suuri ehtoopalvelus. Vesperaalista liturgiaa ei toimiteta, sillä samana päivänä ei samassa kirkossa voida toimittaa kahta liturgiaa. Basileios Suuren liturgia siirtyy joulupäivään.

Kuva: Pixabay/ NoName_13

Vigilia, juhlan odotus

Aatto

Sana **aatto** tulee ruotsin kielen sanasta *afton*, ilta. Alun perin aatto on tarkoittanut juhlaa edeltävää iltaa – aatto alkoi klo 18 – mutta nykykielessä ilmaisu on laajentunut tarkoittamaan koko juhlaa edeltävää päivää. Tästä syystä on muodostunut erikseen ilmaisu aattoilta. Aattoillasta alkaa juhlan odotus, vigilia.

Suomalaisessa kulttuurissa juhliminen on usein painottunut aattoon. (”Aatto juhlaa jalompi.”) Juhlinnan aloittaminen aattoiltana onkin täysin kristillisen perinteen mukaista. Sen sijaan aattopäivä tulisi pyhittää juhlaan valmistautumiseen.

Ehtoo

Ehtoo on vanhaa suomea ja tarkoittaa iltaa. Juutalaiskristillisen ajanlaskun mukaan vuorokausi alkaa ehtoosta. Kirkollisen vuorokauden ensimmäinen jumalanpalvelus onkin ehtoopalvelus eli iltapalvelus.

Kuva: Pixabay/ pumukel

Ehtoopalvelusta ei tule sekoittaa ehtoolliseen, joka toimitetaan liturgiassa. Sana ehtoollinen tarkoittaa klo 18 jälkeen nautittavaa ilta-ateriaa, illallista. Kristus asetti ehtoollisen viimeisellä ilta-ateriallaan.

Ehtoo alkaa auringon laskiessa. (1. Moos. 1:1–31) Tämä on vakiintunut tarkoittamaan kello kuutta (klo 18).

Vaikka aaton ehtoo onkin osa seuraavan päivän juhlaa, on se luonteeltaan kuitenkin erilainen kuin itse juhlapäivä. Aattona paino on odotuksessa eli vigiliassa.

Vigilia

Vigilia on latinaa ja tarkoittaa valvomista ja valppautta. Sillä viitataan juhlan aaton ehtooseen, joka on intensiivinen rukouksen ja paaston täyttämä odotuksen aika. Vigilia on jo osa tulevaa juhlaa, mutta ei kuitenkaan juhla itse.

Kirkollinen vuorokausi alkaa ehtoosta, mikä tarkoitti Lähi-idässä auringonlaskua. Slaavilaisessa perinteessä jouluaaton ehtoo ja jouluvigilia alkavat, kun perheen nuorin lapsi havaitsee iltataivaalla ensimmäisen tähden. Käytännössä tämä on aikaisintaan klo 15 (IX hetki) ja viimeistään klo 18.

Jouluaaton ehtoo on monissa kulttuureissa vanhojen perinteiden kyllästämä. Vanhat perinnäistavatkin heijastavat sen erilaista luonnetta suhteessa itse juhlapäivään: aattovigilia on valmistautumista, odotusta, valvomista. Juhlapäivä on kaiken edellä mainitun täyttymys.

Alun perin vigilialla viitattiin juhlaa edeltävään kokoöiseen jumalanpalvelukseen. Se alkoi auringonlaskusta ja jatkui auringonnousuun, jolloin toimitettiin juhlaliturgia. Slaavilaisessa perinteessä vigilialla viitataan tänä päivänä sunnuntain tai juhlan aattona toimitettavaan jumalanpalvelukseen. Vigilia on useamman jumalanpalveluksen yhdistelmä ja toimitetaan ehtoolla tai joskus yöllä.

Kirkollisesti jouluvigilia alkaa aaton suurella ehtoopalveluksella (SEP).

Kansanperinteessä jouluvigilia alkaa, kun ensimmäinen tähti syttyy iltataivaalle. Tähti kuvaa Betlehemin tähteä, joka oli merkki lähestyvästä Kristuksen syntymästä. Viimeistään aattovigilia alkaa klo 18, kun kirkollinen vuorokausi vaihtuu.

Kuva: Pixabay

Jouluvigilia

Kansanperinteessä **jouluvigilia** tarkoittaa aattoiltaa, jolloin odotetaan Kristusta syntyväksi. Liturgisesti se tarkoittaa aaton jumalanpalveluksia.

Suuri ehtoopalvelus (SEP)

Jouluvigilia alkaa aaton suuresta ehtoopalveluksesta. Se on Kristuksen syntymän juhlan ensimmäinen jumalanpalvelus. Palveluksen aikana luetaan kahdeksan VT:n parimiaa, sekä jouluevankeliumi.

Parimiat:
1. Moos. 1:1–13
4. Moos. 24:5–6, 8–9, 17–18
Miika 4:6–7, 5:1–3
Jes. 11:1–10
Bar. 3:3–4:4
Dan. 2:31–36, 44–45
Jes. 9:5–6
Jes. 7:10–16, 8:1–4, 8–10

Epistola
Hepr. 1:1–12

Evankeliumi
Luuk. 2:1–20

Suuri ehtoopalvelus + Basileios Suuren liturgia

Jos aatto sattuu arkipäivälle, voidaan suureen ehtoopalvelukseen yhdistää Basileios Suuren liturgia. Jouluaaton vesperaalinen liturgia on katekumeenien kastepalvelus, sillä 40-päiväinen kasteeseen valmistava paasto päättyy Kristuksen syntymän juhlaan. Alkuperäinen kastepäivä oli Teofania, mutta joulun eriytyessään omaksi juhlakseen, omaksuttiin sekin kastepäiväksi. Vastaava vesperaalinen kastepalvelus toimitetaan myös Suurena lauantaina (ks. suuri viikko).

Suuren ehtoopalveluksen lopuksi ambonin eteen tuodaan saattokynttilä, joka kuvaa Betlehemin tähteä.

Mihin aikaan jouluvigilia alkaa?

Joulun (ja Teofanian) vigilia alkaa suuresta ehtoopalveluksesta. Ehtoopalvelus on luonnollisesti tarkoitettu toimitettavaksi ehtoolla.

Luostarissa ehtoopalvelus on määrätty toimitettavaksi klo 13, jotta aaton ateria ajoittuisi noin klo 15 aikaan. (Klo 15 on yhdeksäs hetki, joka päättää liturgisen vuorokauden. Tällöin voi rikkoa kokopäiväisen paaston.) Teofaniana palvelus voidaan aloittaa jo klo 11, sillä suuri vedenpyhitys pidentää palvelusta.

Seurakunnissa suuri ehtoopalvelus toimitetaan yleensä jo aattoaamuna klo 10, jos siihen yhdistetään liturgia. Tämä on käytännön myönnytys, joka on tehty, sillä seurakuntalaiset eivät ole harjaantuneet päivällä paastoamisessa.

Jos seurakunnassa toimitetaan pelkkä suuri ehtoopalvelus, ilman liturgiaa, se ajoitetaan tavallisesti alkamaan klo 13-15.

Joulun vigilian merkiksi sytytettävä kynttilä kuvaa Betlehemin tähteä. (Kuva: Pixabay)

Juhlavigilia

Koska joulun jumalanpalvelusjärjestys on tavanomaisesta poikkeava, käsittää jouluvigilia suuren ehtoopalveluksen sijaan *suuren ehtoonjälkeisen palveluksen*, jota seuraa tavanomaiseen tapaan aamupalvelus.

Kuva: Pixabay/ djedj

Kanssamme on Jumala

Kanssamme on Jumala -veisua lauletaan joulun ja teofanian aaton ehtoonjälkeisessä palveluksessa (sekä suuren paaston aikana arki-iltaisin).

Laulun sanat ovat peräisin profeetta Jesajan kirjan 8. ja 9. luvun jakeista.

Immanuel on yksi Kristuksesta käytettävistä nimistä. Se tarkoittaa ”kanssamme on Jumala”.

Sen tähden Herra antaa itse teille merkin: neitsyt tulee raskaaksi ja synnyttää pojan ja antaa hänelle nimen Immanuel. (Jes. 7:14)

Kuuntele *Kanssamme on Jumala* -veisu

Jouluyö, juhlayö

Kirkko elää kahden vuorokausisyklin mukaan: kirkollinen vuorokausisykli kulkee ehtoosta ehtooseen ja kalenterivuorokausisykli keskiyöstä keskiyöhön (klo 0.00–24.00).

Ehtoosta alkava vigilia on aloittanut usean jumalanpalveluksen – ehtoopalvelus, ehtoonjälkeinen palvelus, puoliyöpalvelus ja aamupalvelus – sarjan, joka on huipentunut aamuyöllä toimitettavaan juhlaliturgiaan. Kirkollisesti juhla painottui siis nimenomaan juhlayöhön, sillä juhla haluttiin ottaa vastaan heti, kun mahdollista, eli vuorokauden vaihtuessa. Näin tehdään edelleen aina pääsiäisenä.

Juhlayö on aivan keskeinen osa juhlaa: vuorokauden vaihtuminen on siirtymä vigiliasta juhlapäivään. Kristuksen syntymän todellista kellonaikaa emme tiedä, mutta juhlimme Kristuksen syntymää keskiyöllä, koska silloin vaihtuu kalenterivuorokausi.

Paastopäivät määritellään nekin kalenterivuorokausirytmin mukaan. Periaatteessa paasto siis alkaa ja loppuu puoliyöllä. Puoliyöllä kuitenkin alkaa ehtoollispaasto, joten käytännössä paasto rikotaan vasta juhlaliturgian jälkeen.

Kuva: Pixabay/ PublicDomainPictures

Rastavanilta

Kristillisessä kulttuurissa aattoilta on osa juhlaa. Tämä pitää erityisesti paikkansa jouluaattona, johon liittyy paljon vanhoja perinnäistapoja, ja jonka vietto on juurtunut syvälle kansallisiin kulttuureihin. Suomessa on käynyt jopa niin, että joulunvieton painopiste on maallistumisen myötä siirtynyt yhä enemmän aattoon, ja joulunvietto aloitetaan jo aattoaamuna – joskus jo aatonaattona. Tämä on hämärtänyt aaton alkuperäistä merkitystä.

Alun perin aatto on tarkoittanut nimenomaan aattoiltaa. Aattopäivä on vietetty paastoten ja juhlaan valmistautuen. Jouluaaton juhlallisuudet on aloitettu pimeän hetkenä, jolloin ensimmäinen tähti on kertonut Kristuksen syntymän lähestymisestä, idän tietäjät ovat lähteneet matkalleen ja perheet ovat kokoontuneet yhteen viettämään juhlan vigiliaa, odotusta. Joulun juhla-ateria on monissa kulttuureissa syöty myöhään aattoiltana. Katolisilla ja ortodoksisilla kulttuurialueilla tuo ”pyhä illallinen” on edelleen ehdottomasti lihaton, maidoton ja munaton, vanhan paastoperinteen mukaisesti.

Läpi yön valvominen kuuluu jouluyöhön ja erityisesti katoliseen kulttuuriin kuuluu juhlan vastaanottaminen keskiyön messussa. Paikoin on ensimmäinen juhla-ateria nautittu aamuyöllä, heti kirkosta kotiuduttua – aivan kuten ortodoksit tekevät pääsiäisenä! Ja päinvastoin kuin aattoiltana, on tällä aterialla herkuteltu lihalla, juustoilla ja viinillä, paaston päättymisen kunniaksi.

Kuva: Pixabay/ zuzi99

Pyhä illallinen

Slaavilainen jouluaatto, karjalaksi Rastavanilta, on vanhoilla perinteillä kyllästetty, rituaalinen tapahtuma. Kaikella on merkitys: koristeilla, kattauksella, ajankohdalla, ruokalajeilla jne. Aaton vigilian alettua kokoonnutaan nauttimaan viimeinen paastoateria, jota kutsutaan Pyhäksi illalliseksi (Sviatyi Vechir, *Святий вечір*).

Kuva: Wikimedia Commmons / Przykuta

Puolalainen Wigilia-ateria

Valmistautuminen

Koti koristellaan oljilla, havuilla ja kransseilla. Joulusiivous tehdään esijuhlan aikana, mutta hämähäkin seitteihin ei saa koskea! Aattona tulee kaikkien peseytyä (kasvot ja kädet voi sivellä pyhitetyllä vedellä), pukeutua puhtaisiin ja sopia erimielisyydet. Jouluyönä oli torailu ankarasti kielletty.

Pöytäliinan alle asetetaan olkia, jotka kuvaavat Kristuksen makuusijaa seimessä. Aterian alkaessa jokainen vetää omalla paikallaan yhden oljen: mitä pidempi oljenkorsi, sitä onnekkaampi on tuleva vuosi. Ukrainassa tupaan tuodaan olkinen lyhde, Didukh, joka edustaa edesmenneiden sieluja. Pöydän keskelle asetetaan kolmihaarainen kynttilä, joka kuvaa Pyhää Kolminaisuutta. (Ks. koristeet)

Vainajienmuistelu ja vieraanvaraisuuden sakramentti ovat osa pyhää illallista. ”Odottamattomalle vieraalle” katetaan pöytään tyhjä paikka, eli lautanen ilman aterimia. Pöytään istuessa tuoli vedetään kutsuvasti esille. (Ks. vainajienmuistelu.)

Kuva: Pixabay/ 8moments

Aattoiltaan valmistautumisessa ulkoinen heijastaa sisäistä ja päinvastoin. Koti, ruumis, mieli ja sielu valmistellaan juhlaan.

Paasto

Esijuhlan viimeinen päivä (24.12.) on paramony, ankara paastopäivä. Kykenevät pidättäytyvät kaikesta ravinnosta koko aaton, illalliseen asti. Päivällä nautitaan korkeintaan hieman prosforaa pyhitetyn veden kanssa.

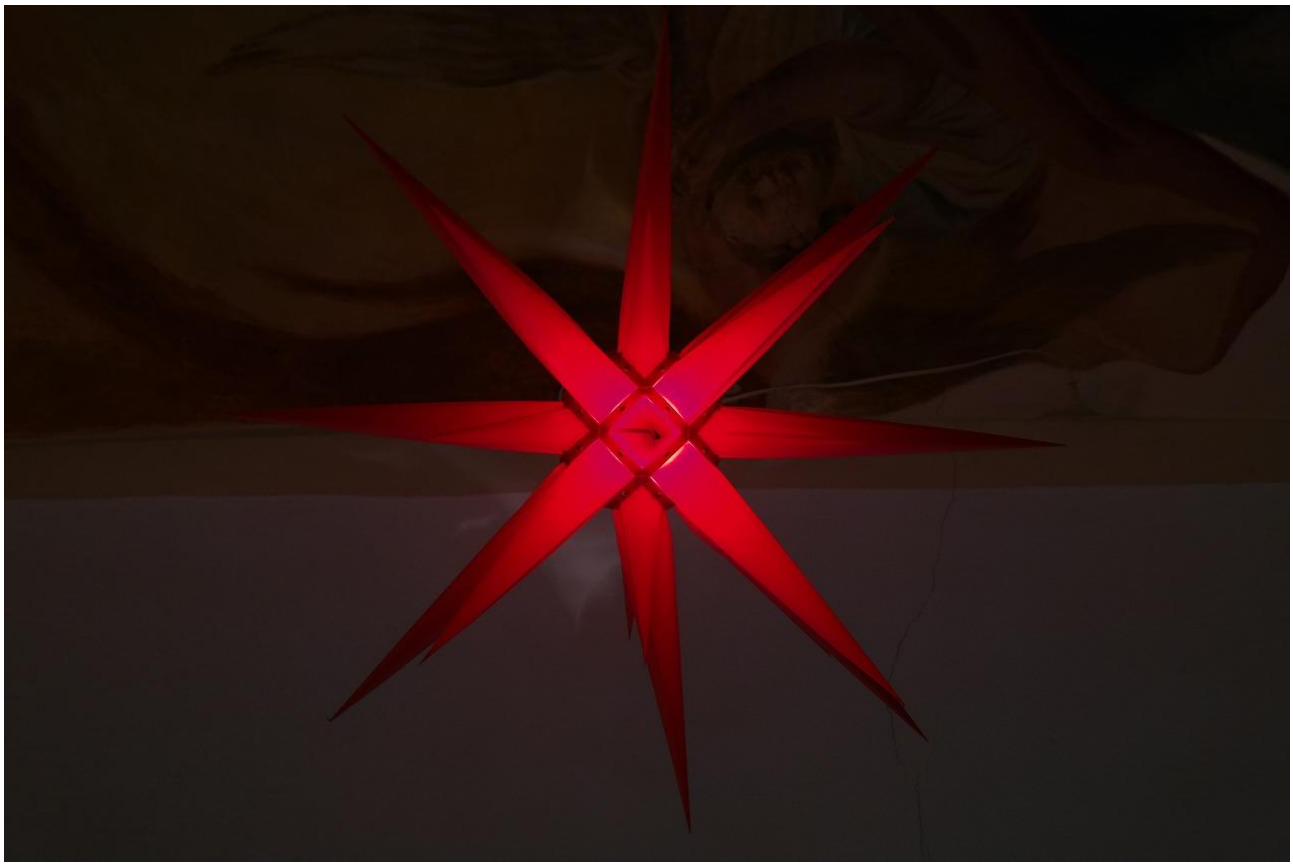
Poikkeuksen aaton paastosääntöön tekevät lauantai ja sunnuntai, jotka aina lieventävät paastoa. Mikäli aatto on viikonloppuna, voidaan päivällä nauttia kevyt lounas. Tällöin paramonyn tiukka paasto siirtyvät edelliseen perjantaihin. (Ks. paramony.)

Katolinen kirkko luopui adventin ja jouluaaton paastovelvoitteesta 1900-luvun alulla. Tähän asti jouluaaton paastosäännöt sallivat vain kourallisen kylmää ruokaa ja hieman vettä ennen illallista. Paastoaminen jouluaattona on syöpynyt kristikansan solumuistiin, ja niinpä katolisen kulttuuripiirin maissa paastoaminen ja pidättäytyminen kuuluu edelleen jouluaattoon. Paikoin pidetään kunnia-asiana paastota vigilian alkuun asti, ja aaton illallisella nautitaan rituaalinen kala- ja kasvisateria. Liha ei edelleenkään kuulu katoliseen aaton juhlapöytään.

Paastotessa voi itseään vahvistaa palalla proskuraa.

Käytännössä seurakunnissa aaton vesperaalinen liturgia on aamulla, mikä tarkoittaa, ettei paastoa päivällä ole. Luostareissakin paasto rikotaan liturgisen vuorokauden päätteeksi, klo 15.

Kuva: Pixabay/ Hans

Betlehemin tähti

Rastavanilta alkaa, kun perheen nuorin havaitsee taivaalla ensimmäisen iltatähden. Se symboloi Betlehemin tähteä ja sen syttymisestä alkaa vigilia eli Kristuksen syntymän odotus.

Liturgisesti Rastavanilta alkaa aaton suuresta ehtoopalveluksesta. Ehtoopalveluksen päätteeksi voidaan saattokynttilä tuoda ambonin eteen kuvaamaan Betlehemin tähteä. Niinpä ne, jotka osallistuvat jumalanpalvelukseen, aloittavat kodin rituaalit kirkosta palattuaan. Ensimmäisenä sytytetäänkin tuli kuvaamaan tähteä.

(Seurakunnissa suuri ehtoopalvelus on alkuiltapäivällä, jollei aamulla ole jo toimitettu vesperaalista liturgiaa).

Pyhä tuli

Tuli on jo esikristillisenä aikana kuulunut vuoden nivelkohtiin. Erityisesti tulia poltettiin talvipäivänseisauksen aikoihin, vuoden pimeimpään aikaan.

Lampukan tuli on kodin pyhä tuli. Siitä jaetaan valo muualle.

- Kynttilä ikkunassa kuvaa Betlehemin tähteä, joka johdattaa ”odottamattomat vieraat” perille.
- Kynttilä tyhjällä lautasella muistuttaa tuonilmaisiin siirtyneistä rakkaista.
- Kolmihaarainen kynttelikkö ruokapöydässä kuvaa Pyhää Kolminaisuutta.
- Kynttilä joululeivän keskellä kuvaa Kristusta, maailman Valoa.

Pohjoisslaavit eivät juurikaan polta jouluhalkoa, mutta monissa kulttuureissa kodin jouluvigilia alkaa jouluhalon siunaamisella ja sytyttämisellä. Tuli ei jouluyönä saanut sammua. Jouluyön tuli – Kristuksen valkeus – piti pimeän voimat loitolla ja varmisti auringon paluun. Tulen ääressä saatettiin istua pikkutunneille saakka, mikä kuvasi kokoöistä vigiliaa.

Revontulet Ylläksellä jouluyönä.

Kaikki luodut iloitsevat

Pyhän illallisen alkaessa pirtin ovi avataan ja luomakunta kutsutaan juhlaan, sillä Jumalan lihaksitulo pyhitti koko luomakunan. Kristuksen syntymän yönä uskotaan eläinten osaavan puhua ja siksi kotieläimiä hemmotellaan ja niille jutellaan.

Kuva: Pixabay/ barbabs

Kristuksen syntymän juhla ei ole pelkästään ihmisten juhla. Koko luomakunta iloitsee! Jouluyönä luonnonvoimat ovat erityisellä tavalla läsnä. Linnuille, kotieläimille ja lemmikeille tarjotaan herkkuja jouluyönä.

Rukous

Ennen pöytään istumista perheen nuorin lukee jouluevankeliumin, jollei sitä ole jo kuultu ehtoopalveluksessa. Ruokarukouksena lauletaan juhlatropari. Tämän jälkeen juhlijat kristottavat toisiaan sanoen ”Kristus syntyy, kiittäkää!”

Paaston rikkominen

Aaton paasto rikotaan palalla prosforaa tai vegaanista joululeipää. Isäntä murtaa leivän käsin ja jakaa läsnäolijoille. Leivän murtaminen kuvaa ehtoollista ja se huuhdellaan alas kulauksella pyhitettyä vettä.

Paasto rikotaan periaatteessa aina ehtoollisella. Läheskään kaikki eivät kuitenkaan osallistu aaton vesperaaliseen liturgiaan ja tällöin symbolinen leivän murtaminen ja paaston rikkominen joululeivällä saavat erityisen merkityksen.

Joululeivän murtaminen muistuttaa Vasilopita-perinnettä: ensimmäinen osa murretaan Kristukselle ja Jumalanäidille ja asetetaan kotialttarille; viimeinen pala taas asetetaan tyhjälle lautaselle, vainajia ja vähäosaisia muistaen; joissakin paikallisperinteissä joululeipä sisältää myös kolikon. (Ks. 1.1. ja joululeipä.)

Ensimmäinen leivänpala saatetaan dipata valkosipulimurskaan ja hunajaan, jotka kuvaavat elämän iloa ja karvautta. Joskus emäntä siunaa perheen tekemällä jokaisen otsaan hunajalla ristin.

Kuva: Pixabay/ pasja1000

Itä-Euroopassa, etenkin Puolassa, roomalaiskatoliset murtavat ennen ateriaa oplatek-leivän. Oplatek on suuri öylätti, jossa on Kristuksen tai Jumalansynnyttäjän kuva. Oplatek kiertää pöydässä ja jokainen nauttii palan. Oplatekin murtaminen kuvaa ehtoollista.

12 lihatonta ruokalajia

Pyhällä illallisella tarjotaan 12 lihatonta, maidotonta ja munatonta ruokalajia. 12 ruokalajia viittaavat vuodenkiertoon ja apostoleihin. Isäntä aloittaa jokaisen ruokalajin ja muut maistavat perässä. Joululeipää ei slaavilaisessa perinteessä murreta vielä aattona.

Aaton juhla-ateria on pöydässä puoleen yöhön asti edesmenneitä varten. Vuorokauden vaihtuessa ateria korjataan pois, sillä silloin alkaa ehtoollispaasto niillä, jotka osallistuvat aamulla liturgiaan.

Kutia ja uzvar

Slaavilaisen jouluaattoaterian ruokalajeista tärkein on kutia. Kutia on rituaalinen ruoka, joka vastaa muistelupuuroa eli kolivaa. Kutiaan tulee keitettyjä vehnänjyviä (tai ohraa tai riisiä), unikonsiemeniä, pähkinöitä ja hunajaa. Se tarjoillaan jouluaaton illallisella aina ensimmäisenä ja se nautitaan tuonilmaisiin siirtyneiden muistoksi.

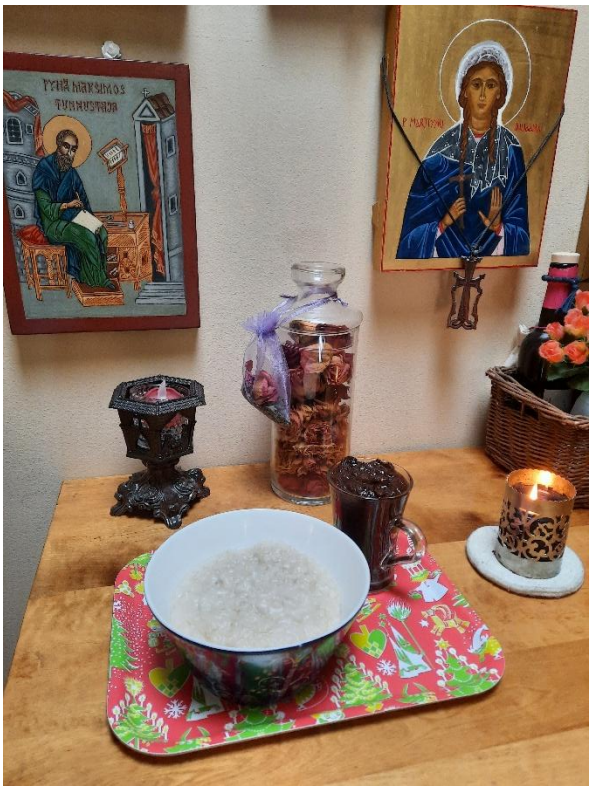
Kutia tarjoillaan uzvarin kanssa. Uzvar on kuivatuista hedelmistä ja marjoista keitetty mausteinen liemi. Uzvar tarjoillaan juomana tai kompottimaisena keittona, jolloin se sekoitetaan kutiaan. Se voi olla kirkasta tai kiisselimäisen sakeaa.

Ensimmäinen annos kutiaa ja uzvaria on tapana jättää jouluyöksi ikonitsuppuun, ruokapöydälle tai ikkunalaudalle pominkaksi eli ruokauhriksi edesmenneille. Kutia ja uzvar eivät siis ole pelkästään perinneruokia, vaan rituaalisia vainajienmuisteluruokia.

Kuva: Flickr / Marco Verch Professional Photographer

Ukrainassa jouluaaton muistelupuuro on kutia (кутя), Venäjällä sochiva (сочиво). Suomessakin syödään aattona joulupuuro, mutta suomalaisella joulupuurolla on läntiset juuret. Mantelin piilottaminen joulupuuroon muistuttaa tavasta piilottaa leipään kolikko, papu tai manteli (ks. Kuninkaan kakku 1.1.) mutta tämäkin tapa on tullut meille Ruotsista, ei idästä.

Suomalaisessa kansanperinteessä jätettiin kodin haltijalle usein uhrilahjaksi puuroa, etenkin jouluaattona.

Kuva: U kuvanju masta pravi svasta: KOMPOT OD KAJISIJA & URMI & JABUKA &...

Kuivatuista hedelmistä ja marjoista keitetyt kompotit, kiisselit ja maustetut juomat kuuluvat itäisten kansojen juhlapöytiin. Usein ne ovat enemmän kuin pelkkiä perinneruokia: esim. joulupöydässä uzvar tarjotaan kutian kanssa ja jätetään yöksi edesmenneille. Karjalassa karpalokiisseliä tarjottiin aina muistoaterialla: marjan happamuus kuvaa kuolemaa, kiisselin makeus taivaan suloisuutta ja kirkas väri muistuttaa pitämään vainajan muiston kirkkaana. (Ks. Dimitrin suovatta 26.10.)

Kuva Pixabay

Venäläinen sbiten, jota myös uzvariksi kutsutaan, valmistetaan yleensä hillosta.

Muut ruokalajit

Itä-Euroopassa syödään jouluaattona sieni-, kaali, peruna- ja punajuuriruokia. Pikkelöidyt, hapatetut ja kuivatut ruuat ovat vuodenajalle tyypillisiä. Unikonsiemeniä käytetään paljon, ne symboloivat hedelmällisyyttä ja vaurautta. Pelmenit, pierogit ja varenykit kuuluvat nekin itäeurooppalaiseen joulupöytään. Pampushky, täytetty vehnänen, kuuluu aattona pöytään.

Katolisen perinteen vaikutuksesta myös monet ortodoksit tarjoavat aattona kalaruokia, vaikka esijuhla onkin kalatonta paastoa. Koska kyseessä on kuiva paasto (ei öljyä ja viiniä), ruuat ovat vähärasvaisia, eikä niiden kanssa tarjoilla alkoholia.

Aterian jälkeen

Ateria on pöydässä puoleen yöhön saakka ”vainajia varten”, mutta todellisuudessa kuka vaan voi herkutella illan mittaan. Puoliltaöin alkaa ehtoollispaasto ja pöytä siivotaan. Rastavaniltaan kuuluvat koljadat ja koljadnikit. Lahjat avataan aterian jälkeen tai keskiyöllä.

Kuva: Wikimedia Commons / Elena Chochkova

Kuva: Wikimedia Commons / Vassia Atanassova

Pohjoisilla kansoilla ei joulukuussa ollut enää tuoretta ruokaa saatavilla. Tästä syystä monet joulun perinneruuat tehdään säilötyistä ja kuivatuista raaka-aineista. Juurekset ja talviomenat säilyivät hyvin jouluun asti. Paikoin aattona syödään vain kylmiä ruokalajeja.

Esimerkkejä Rastavanillan ateriaperinteistä

Aattoillan viimeinen paastoateria on rituaalinen ateria, jonka perinteet elävät edelleen monissa maissa. Paikalliset perinteet ovat hyvin omaleimaisia, mutta yhteistä kaikissa on se, että ateria on lihaton. Tämä heijastaa sitä varhaiskristillistä perinnettä, jonka mukaan ennen juhlaa paastotaan.

Puola, Wieczerza Wigilia

Puolalainen Wigilia vastaa hyvin pitkälti slaavilaista Sviatyi Vechiria. Aterian aluksi murretaan oplatek-leipä. Ateria aloitetaan kutialla, mutta kompotti tarjotaan tavallisesti jälkiruokana, unikonsiemenmaidon kanssa.

Bulgaria, Badni Vecher

Bulgariassa aaton illallisella nautitaan pariton määrä ruokalajeja: vähintään viisi, enintään 13. Kutian sijaan tarjotaan erikseen keitetty vehnä, hunaja ja pähkinät, sekä kompotti (oshav).

Liettua, Kucios

Liettualainen Kucios sisältää sekin 12 kasvisruokaa, jotka ovat kaikki kylmiä ruokia.

Aaton illallispöydässä on omenia muistuttamassa lankeemuksesta, joka edelsi Jumalan ihmiseksitulemista. Aterian aluksi perheen emäntä leikkaan omenan paloiksi ja tarjoaa ensimmäisen palan isännälle, joka syö sen. Tämän jälkeen jokaiselle läsnäolijalle annetaan pala omenaa. 24.12. on lännen kirkon kalenterissa esivanhempien Aadamin ja Eevan muistopäivä.

Ensimmäinen ruokalaji on kutia tai sitä vastaava kuciukai. Kuciukai on kehittynyt kutiasta: se sisältää pieniä unikonsiemen-vehnäkakkusia, jotka tarjoillaan unikonsiemenmaidon ja kiisselin kanssa.

Kuva: Wikimedia Commons /Leia

Ranska, Le Gros Souper

Ranska on kuuluisa keittiöstään ja ranskalainen jouluateria *Réveillon* onkin varsinainen kulinaarinen ilotulitus. Réveillon syödään nykyään aattoiltana, ja se sisältää juusto- ja liharuokia. Réveillon ei kuitenkaan alun perin ole ollut aattona syötävä ateria, vaan se on nautittu varhain aamuyöllä, joulun juhlamessun jälkeen. Se on siis ollut joulupäivän juhla-ateria.

Maallistumisen myötä Réveillonin syöminen on aikaistunut aattoiltaan. Edelleen monet kuitenkin pyrkivät ajoittaman sen nauttimisen niin myöhäiseen ajankohtaan, että vuorokausi ehtii aterian aikana vaihtumaan.

Roomalaiskatoliset toimittavat jouluna neljä messua.

Ensimmäinen, vigiliamessu, toimitetaan heti ehtoopalveluksen jälkeen.
Tämän messun jälkeen nautitaan lihaton vigilia-ateria.

Keskiyön messussa otetaan vastaan Kristuksen syntymä.
Tämän jälkeen on aikanaan nautittu ensimmäinen liha-ateria.

Joulupäivänä voidaan vielä toimittaa messut aamulla ja päivällä.

Provencen alueella vanha paastoperinne on säilynyt. Siellä joulun juhla-ateriaan kuuluu neljä kattausta:

- *Le Gros Souper*, suuri illallinen, syödään aattoiltana. Se koostuu seitsemästä kala- ja kasvisruuasta.
- Jouluyönä, juhlamessun jälkeen nautitaan ylellinen 13 lajin jälkiruokapöytä, *Lei Tretze Dessèrts*. Kyseessä on provencelainen erikoisuus, joka sisältää paljon symboliikkaa. Lei tretze dessèrts on esillä kolme päivää (25.–27.12.)
- Joulupäivän lounaalla herkutellaan juustoilla ja liharuuilla.
- Joulupäivän illalla pidetään rääppiäiset.

Le Gros Souper alkaa seremoniallisella jouluhalon sytyttämisellä (ks. joulupuu). Kattaukseen kuuluu kolme päällekkäin asetettua pöytäliinaa: ensimmäinen on aaton paastoaterialle, toinen joulupäivän juhlalounaalle ja kolmas rääppiäisille. Pöytään asetetaan kolme pyhän Varvaran päivänä istutettua jouluvehnää (ks. 4.12.) ikivihreä orjanlaakerin oksa ja Pyhää Kolminaisuutta kuvaava, kolmihaarainen kynttilänjalka.

Pöytää katetaan paikka ”odottamattomalle vieraalle” (muukalaiselle, vähäosaiselle tai vainajalle). Joululeipä jaetaan kolmeen osaan: filantropia-osa (köyhille), filoksenia-osa (muukalaisille), sekä Kristuksen osuus, joka asetetaan ruokakaappiin turvaamaan jokapäiväistä leipää.

Kuva: Pixabay

Provencessa pöytään laitetaan kolme valkeaa liinaa ja kolme jouluvehnää. Kolmihaarainen kynttelikkö kuuluu joulupöytään eri puolilla Eurooppaa.

Italia, Festa dei sette pesci

Italialainen Festa dei sette pesci sisältää seitsemän ruokalajia, jotka kaikki sisältävät kalaa tai mereneläviä. Luku seitsemän viittaa luomiskertomukseen tai seitsemään sakramenttiin.

Balkan ja Kreikka

Balkanilla ja Kreikassa aattoilta alkaa jouluhalon siunaamisella ja sytyttämisellä (ks. joulupuu). Illallisella syödään paikallisia paastoruokia, mm. papuja, viinilehtikääryleitä ja mustekalaa. Kolivaa muistuttava perinnneruoka, palikaria, kuuluu Teofanian aattoon (ks. 6.1.) ja sitä voidaan nauttia myös jouluaattona.

Tsekki ja Slovakia

Tsekeissä ja Slovakiassa lapsia kannustetaan paastoamaan kertomalla, että kestämällä koko päivän syömättä, näkee illalla onnea tuovan ”kultaisen porsaan”. Illallinen aloitetaan halkaisemalla omena: siemenkodan muodossa yritetään nähdä tähti. Paasto rikotaan ohuella ehtoollisvohvelilla (kuten puolalainen oplatek), jonka kanssa nautitaan hunajaa (emäntä tekee jokaisen otsaan hunajalla ristin) ja valkosipulia (jokaisen tulee syödä kynsi). Kutian sijaan syödään mannapuuroa yhteiseltä lautaselta tai bobalki-vehnäsiä. Bobalki vastaa liettualaista kuciukaita. Huoneiden nurkkiin asetetaan saksanpähkinät ja pöytäliinan alle kalanruoto. Näin turvataan, että onni on myötä myös tulevana vuonna.

Kuva: Pixabay

Anglosaksiset maat

Englanninkielisillä kulttuurialueilla jouluaatolla ei ole samaa painoarvoa, kuin muualla. Aattoiltana saatetaan sytyttää ikkunalle kynttilä ja hiljentyä odottamaan keskiyötä, mutta aattoillan ateriaan ei liity rikasta perinnäistapojen kirjoa. Lahjat avataan vasta jouluaamuna, ja joulupäivänä kokoonnutaan viettämään yhteistä juhlaa.

Eri kulttuurialueiden eroavaisuudet

Jouluaaton illallisen perinteet ovat enemmän alueellisia, kuin kansallisia. Katolisilla kulttuurialueilla perinteet eroava hieman ortodoksisista: esim. aterian aloittaminen omenalla ja oplatekilla on roomalaiskatolinen perinne.

Protestanttisilla kulttuurialueilla aaton aterialla ei ole samanlaista vigilia-aterian luonnetta, kuin katolisilla ja ortodoksisilla alueilla. Monille roomalaiskatolisille aaton paastoaterialla onkin tärkeä uskonnollista ja kulttuurista identiteettiä ilmaiseva merkitys. Suomessa ortodoksinen vähemmistö on tavoiltaan assimiloitunut, eikä vanhoja perinnäistapoja noudateta enää laajalti. Kyse on enemmän yksilö- ja perhekohtaisista valinnoista.

Suomalainen ja ortodoksinen jouluruokaperinne

Suomalainen jouluruokaperinne

Suomalaiset syövät tavallisesti runsaan juhla-aterian jouluaattona. Suomalaisessa jouluruokaperinteessä näkyvät kekrin, katolisen uskon, luterilaisuuden ja sekularisaation vaikutus.

Kekri on suomalainen syysjuhla, jota vietetään lokakuun tienoilla. Kekriin kuuluu runsas pitopöytä, jossa tarjotaan sadonkorjuun antimia. Joulun juuresruuat ovatkin alun perin kekriruokia.

Katolinen usko vaikutti Suomessa 1100–1500-luvuilla, jolloin paastoaminen kuului vielä lännen kirkon adventtiin. Katolisen kirkon paastosäännöt sallivat kalan aina paastoaikana: tämä näkyy suomalaisessa jouluaaton juhlapöydässä runsaana kalatarjontana.

Luterilaiset hylkäsivät paastoamisen. Tästä syystä suomalainen aaton juhlapöytä notkuukin yleensä myös liharuuista.

Suomalaiset yleensä syövät aaton juhla-aterian huomattavan aikaisin, mikä hämärtää sen merkitystä vigilia-ateriana. Tämä on melko uusi tapa: **sekularisoitumisen** myötä joulun juhlinnan painopiste on siirtynyt aina vain aikaisemmaksi aattopäivään ja aatosta on kadonnut vigilian luonne.

Ortodoksinen jouluruokaperinne suomalaisittain

Suomalainen jouluruokaperinne on helposti yhteensovitettavissa ortodoksisen perinteen kanssa. Aaton illallinen kannattaa pyrkiä ajoittamaan aikaisintaan klo 15 (IX hetki). Useimmat jouluherkut on helppo tehdä paastoon sopivaksi ja monia vegaaniherkkuja saa kaupasta valmiina.

Kuva: Pixabay/ JillWellington

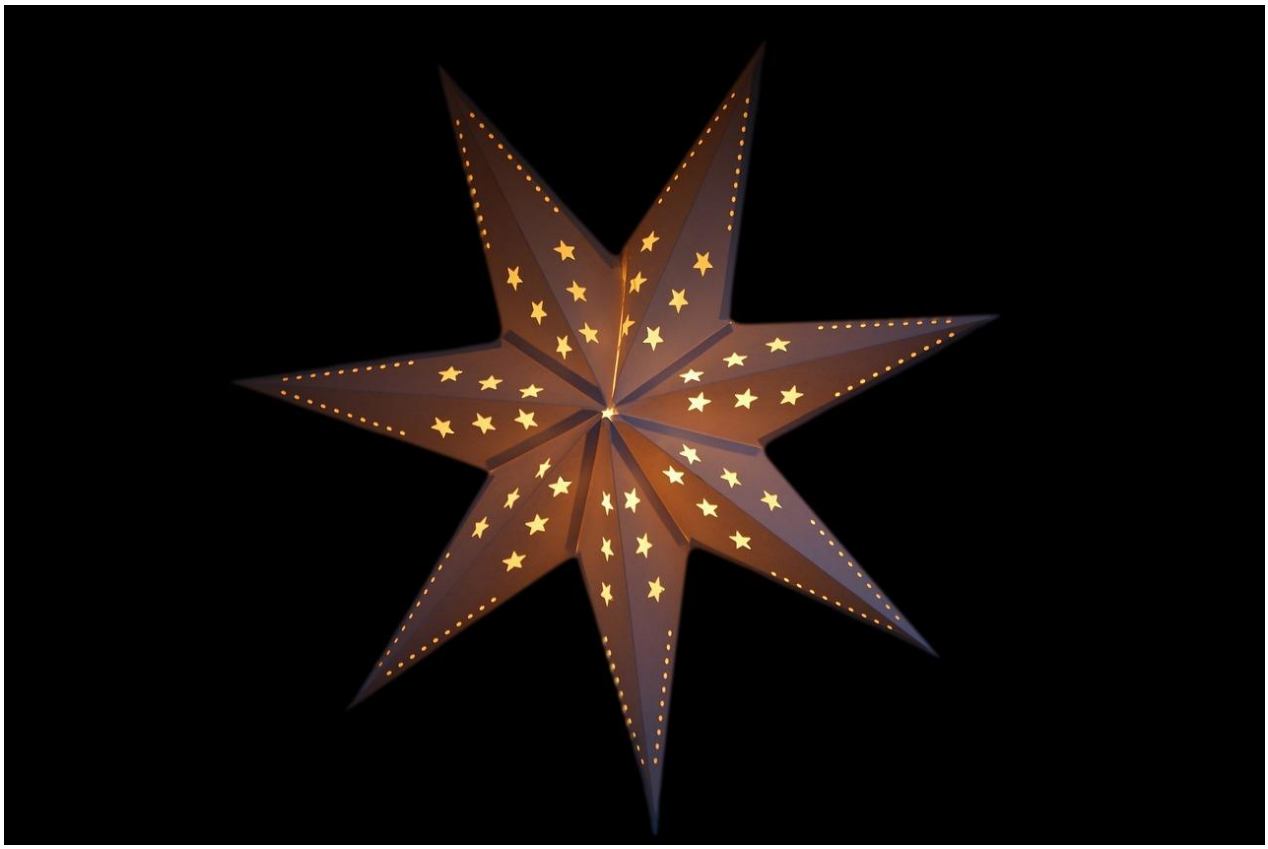
Jos nauttii kinkkua, kalkkunaa, juustoja ja suklaata vasta joulupäivästä lähtien, on joulupäivänkin ateria aivan omanlaisensa juhlahetki.

Vinkkejä vanhojen Rastavanillan perinteiden noudattamiseen suomalaisortodoksisessa kodissa

Slaavilaisen rastavanillan perinteet ovat kauniita ja merkityksellisiä, ja niitä on helppo soveltaa kotona. Kannattaa poimia omaan aaton viettoon ne, jotka luontevasti punoutuvat osaksi kodin juhlaa.

Valmistelut.

- Kata joulupöytään tyhjä paikka, jolla on pelkkä lautanen ja lautasella tuohus. Paikka on edesmenneille, mutta myös vieraanvaraisuuden sakramenttia varten.
- Ikkunallekin voi asettaa kynttilän tai tähden, jotta ”odottamattomat vieraat” (edesmenneet, vähäosaiset ja muukalaiset) löytävät taloon.
- Aseta joulupöytään olkikoriste. Olki viittaa Kristuksen makuusijaan seimessä.
- Kolmihaarainen kynttilänjalka pöydässä kuvaa Pyhää Kolminaisuutta.
- Peseydy, sivele kasvot pyhitetyllä vedellä, pukeudu puhtaisiin ja sovi erimielisyydet.
- Paastoa aattona pyhään illalliseen saakka. Jollet voi paastota koko päivää (tai jos aatto on viikonloppuna), syö vain kevyt, kylmä lounas.

Kuva: PxHere

Tähden syttyminen kertoo Kristuksen syntymän lähestymisestä. Kansanperinteessä siitä alkaa jouluvigilia ja pyhä illallinen.

Ruoka

- Aseta keskelle pöytää joululeipä, joka kuvaa Elämän leipää, Kristusta. Jos leipä murretaan pyhällä illallisella, sen tulee olla vegaaninen. Jos se muistuttaa kulitsaa, se murretaan vasta joulupäivänä. Leivän päälle voi asettaa tuohuksen. Joululeivän dippaaminen valkosipuli-hunajaan kuvaa kärsimystä ja iloa, jotka molemmat kuuluvat elämään.
- Tarjoa 12 kasvisruokaa (tai pariton määrä, 5–13).
- Tarjoa joulupuuron sijaan muistelupuuroa kompotin kanssa.

Aaton vietto alkaa ehtoopalveluksen/ vesperaalisen liturgian jälkeen tai viimeistään kirkollisen vuorokauden vaihtuessa klo 18.

- Rastavanilta alkaa, kun perheen nuorin havaitsee ensimmäisen tähden iltataivaalla. Voit aloittaa illan myös asettamalla tähden kuusen latvaan tai sytyttämällä joulutähden ikkunaan. Kynttilä ikkunassa kuvaa sekin Betlehemin tähteä, joka ohjaa kulkijoita perille.
- Ota lampukasta tuli tuohuksiin (tyhjällä paikalla, joululeivässä ja ikkunalla) ja kolmihaaraiseen kynttilänjalkaan.
- Kodin, ihmiset ja eläimet voi siunata suitsuttamalla.
- Lue jouluevankeliumi – tämä on perinteisesti perheen nuorimman tehtävä – ja laula joulutropari. Kristottakaa toisianne joulutervehdyksellä ennen pöytään istumista.
- Pöytään istuessa, vedä tuoli esille myös tyhjällä paikalla.
- Aloita ateria isännän/emännän käsin jakamalla palalla kirkkoleipää tai joululeipää, sekä kulauksella pyhitettyä vettä. (Tämä ei ole oleellista, mikäli ennen illallista on osallistuttu vesperaaliseen liturgiaan ja ehtoolliseen.) Ensimmäinen pala asetetaan uhrilahjaksi kotialttarille ja viimeinen pala tyhjälle paikalle tai ikkunalle edesmenneitä, vähäosaisia ja muukalaisia varten.
- Leivänpalan ja pyhitetyn veden jälkeen ensimmäinen ruokalaji on muistelupuuro (kutia/koliva), joka nautitaan kompotin kanssa. Pieni lautasellinen voidaan asettaa yön yli myös kotialttarille, tyhjälle paikalle tai ikkunalle.
- Isäntä tai emäntä aloittaa jokaisen ruokalajin ja muut maistavat perässä.
- Kerää ruuat pois keskiyöllä, kun ehtoollispaasto alkaa.
- Laula koljadoja.
- Lahjat voi avata illallisen jälkeen, keskiyöllä tai jouluaamuna.
- Jos vierailet kalmistossa, vie haudallekin pieni pala joululeipää, tai pahvimukissa vähän muistelupuuroa ja kompottia.
- Muista eläimiä jouluyönä.

Vinkkejä Rasvatanillan aterialle

Joulun juuresruuat ovat alun perin kekriruokia ja joulupaaston aikana kala on useimpina päivinä sallittu. Jouluruokien ystävän ei ole mitään syytä odottaa aattoon asti päästäkseen herkuttelemaan jouluruuilla. (Ks. 21.11.) Jos nauttii jouluisia kasvis- ja kalaruokia jo paastoaikana, voi jouluna kokeilla jotain ihan muuta.

Rastavanillan pyhä illallinen voi olla 12 lajin juhlaillallinen tai hyvin yksinkertainen paastoateria. Esim. Bulgarissa aattoiltana saattaa olla tarjolla vain joululeipä, keitettyä vehnää, pähkinöitä, hunajaa ja kompotti.

Kuva: Wikimedia Commons /Aw58

Aaton muistelupuuron voi hyvin tehdä ohrasta tai riisistä.

Vainajien muistelu

Joulupaasto ja joulun juhla-aika eivät sisällä ainoatakaan varsinaista vainajienmuistelupäivää. Lokakuun lopussa vietettävä Dimitrin suovatta on ainoa syyskauden muistelulauantai. Seuraava on vasta kevättalvella, ennen suurta paastoa.

Edesmenneiden muistaminen kulkee kuitenkin rinnalla kaikessa juhlaperinteessä, niin myös jouluna. Suomessa on tapana viedä haudoille kynttilät jouluyöksi. Tämän lisäksi ortodokseilla on myös omia vainajienmuisteluperinteitä. Kirkollisten muistelupäivien puuttuessa joulunajan vainajienmuisteluperinne rajoittuu kodin perinteisiin.

Slaavilaisella aattoillan pyhällä illallisella pöytään katetaan tyhjä paikka ”odottamattomalle vieraalle”. Tällä viitataan, paitsi muukalaisiin ja vähäosaisiin, myös suvun vainajiin. Tyhjälle istumapaikalle katetaan lautanen ilman ruokailuvälineitä. Lautaselle asetetaan palava tuohus. Tuoli vedetään esille.

Filantropia ja filoksenia eli almut ja vieraanvaraisuus kuuluvat kaikkiin paastoihin ja juhliin. Toivottamalla vähäosaiset, muukalaiset ja edesmenneet tervetulleeksi kotiimme, toivotamme tervetulleeksi Kristuksen itsensä. Samalla muistamme Kristuksen syntymää, joka tapahtui luolassa, koska ”heillä ei ollut tilaa majapaikassa” (Luuk. 2:7).

Kuva: Wikimedia Commons / Janbies

Slaavilaiseen aattoateriaan kuuluu kutia (sochiva/koliva), joka Suomessa tunnetaan muistelupuurona. Kutiaa asetetaan kotialttarille tai ikkunalle jouluyöksi. Kiisseli tai kompotti kuuluu slaavien vainajienmuisteluateriaan ja sitä on aina tarjolla kutian kanssa. Myös joululeivän pala voidaan murtaa edesmenneille. Jouluaaton ateria jätetään vainajia varten seisomaan pöytään keskiyöhön saakka.

Ukrainassa kotiin tuodaan aattona Didukh. Se on olkilyhde, joka edustaa edesmenneiden henkiä. Didukh säilytetään ikonitsupussa kutian ja uzvarin kanssa, ja poltetaan loppiaisena tai laskiaisena.

Edesmenneitä voi muistaa kattamalla pöytään tyhjän paikan. Kotialttarille voi myös asettaa uhrilahjan jouluyöksi.

Olkaa iäti muistetut!

Joulurauha

Kuva: Pixabay/ wal_172619

Ensimmäisen joulurauhan julistivat enkelit jouluyönä paimenille:

Jumalan on kunnia korkeuksissa, maan päällä rauha ihmisillä, joita hän rakastaa. (Luuk 2:14)

Joulurauhan julistaminen voidaan juontaa jo esikristilliselle ajalle. Rooman valtakunnassa vietettiin talvipäivänseisauksen aikoihin Saturnalia-juhlaa, jonka ajaksi tuomioistuimet keskeyttivät toimintansa, eikä sodanjulistusta siis voitu antaa.

Rauhalla tarkoitetaankin arkikielessä useimmiten sotatilan puuttumista tai pysyvää sovinnon tilaa, josta puuttuvat konfliktin ainekset.

Minä jätän teille rauhan. Oman rauhani minä annan teille, en sellaista, jonka maailma antaa. Olkaa rohkeat, älkää vaipuko epätoivoon. (Joh.14:27).

Kristillinen rauhankäsitys on enemmän, kuin sodan puuttumista. Kun Kristus jätti meille oman rauhansa, hän ei luvannut rauhaa maallisista huolista. Sen sijaan hän lupasi rauhan, joka on saavutettavissa, kun antaa itsensä, toinen toisensa ja koko elämänsä Kristuksen, Jumalan haltuun. Se on sisäistä rauhaa.

Autuaita ovat rauhantekijät, sillä heidät on kutsuttava Jumalan lapsiksi. (Matt. 5:9)

Joulurauha on molempia edellä mainittuja: se on yhteiskunnallista pyrkimystä sovinnollisuuteen, jotta joulua voitaisiin viettää asiaankuuluvalla hartaudella, ja se on mielentilaa, jonka voi pyrkiä saavuttamaan ulkoisista olosuhteista huolimatta.

Karta pahaa ja tee hyvää,pyri sopuun, rakenna rauhaa! (Ps. 34:15)

Rauhaa – shalom – on juutalais-kristillisessa perinteessä paitsi ihmisten välinen laupeuden ja hyvän tahdon toivotus, myös liturginen tervehdys. Meidät on kaikki kasteessa liitetty enkelien taivaallisen sotajoukon jatkeeksi. Kristuksen, Rauhan ruhtinaan, joukoissa seisominen tarkoittaa taistelemista hyvän puolesta ja pahaa vastaan. Se tarkoittaa ulkoista ja sisäistä pyrkimystä aina, ja ennen kaikkea, rauhaan.

Perinteisesti kristillisissä maissa on pyritty noudattamaan joulurauhaa keskeyttämällä vihamielisyydet joulun ajaksi. Kuuluisin joulurauha tapahtui ensimmäisen maailmansodan aikaan vuonna 1914, kun ranskalaiset, saksalaiset ja brittiläiset sotilaat tekivät jouluaaton- ja joulupäivän ajaksi epävirallisen aselevon rintamalla.

Suomessa joulurauha on julistettu Turussa jo 1300-luvulta lähtien. Joulurauha julistetaan klo 12 jouluaattona ja se myös televisioidaan. Turun lisäksi joulurauha julistetaan pienimuotoisemmin myös useilla muilla paikkakunnilla.

Kuva: Pixabay/ Pexels

Vihkosen on laatinut Maura Ihatsu (maura.ihatsu@gmail.com).

Kreditoimattomat kuvat: Maura Ihatsu